
Camp de concentració d'Argelès-sur-Mer

Autor:

Data de publicació: 16-09-2017

El camp de concentració d'Argelès-sur-Mer va ser un camp d'internament construït pel govern francès en una platja de la població d'Argelès-sur-Mer, a la costa mediterrània del país, per albergar alguns dels 550.000 refugiats que van creuar la frontera, fugint d'Espanya després del final de la Guerra Civil espanyola el 1939. S'estima que 100.000 persones van ser confinades en aquest camp. Hi va haver dones que van parir a la platja abans que les poguessin dur a Elna. Les nenes i les noies joves portaven una espècie de xiulet fet amb canyes lligat al coll que feien servir en el cas d'un intent de violació per part dels seus guardians (milícia senegalesa).

El camp de concentració d'Argelès-sur-Mer va ser un camp d'internament construït pel govern francès en una platja de la població d'Argelès-sur-Mer, a la costa mediterrània del país, per albergar alguns dels 550.000 refugiats que van creuar la frontera, fugint d'Espanya després del final de la Guerra Civil espanyola el 1939. S'estima que 100.000 persones van ser confinades en aquest camp. Hi va haver dones que van parir a la platja abans que les poguessin dur a Elna. Les nenes i les noies joves portaven una espècie de xiulet fet amb canyes lligat al coll que feien servir en el cas d'un intent de violació per part dels seus guardians (milícia senegalesa).

Ubicació

El poble d'Argelès-sur-Mer està situat al departament dels Pirineus Orientals, pertanyent a la regió del Llenguadoc-Rosselló. Gràcies al turisme ha experimentat un auge notable. És a prop de les poblacions de Colliure i Port-Vendres. El camp de refugiats es va instal·lar a la Platja del Nord, en una gran zona de costa.

Guerra Civil Espanyola

La Guerra Civil espanyola va durar des del 18 de juliol de 1936, en què una part de l'exèrcit es va revoltar contra el govern legítim de la Segona República, fins a l'1 d'abril de 1939, en què el líder del bàndol rebel, el general Franco, va emetre el bàndol que oficialment va acabar la guerra. Durant aquests tres anys de lluita sanglant, l'exèrcit rebel es va avançar al nord-est del país, provocant una terrible repressió que va portar a la dissolució dels partidaris de la República dels territoris que s'anaven perdent.

L'Èxode

Monòlit en homenatge als republicans espanyols i brigadiers internacionals al Coll dels Belitres, entre Portbou i Cerbére.

Amb la caiguda de Barcelona, l'últim gran reducte republicà al nord d'Espanya el gener de 1939, hi va haver la diàspora més gran de la història espanyola, quan mig milió de refugiats van buscar el camí de França com l'única salvació.

Davant la pressió de l'opinió pública internacional, el cap del govern francès, Odouard Daladier, va autoritzar els refugiats a traslladar-se a territori francès el 5 de febrer. La fugida va tenir lloc principalment pels passos fronterers de La Junquera i Portbou, on van marxar centenars de milers de refugiats, a part de les restes del govern republicà i la 130a Brigada Mixta de l'Exèrcit Popular Espanyol. Fins al 15 de febrer de 1939 van ingressar oficialment al departament francès dels Pirineus Orientals (que llavors tenia uns 230.000 habitants), un total de 353.107 persones. sobretot a peu: famílies senceres amb totes les seves pertinences que no havien tingut la possibilitat d'escapar d'una altra manera, soldats que havien lluitat al Front De l'Ebre i membres de les Brigades Internacionals que, per raons polítiques, no podien tornar al seu país d'origen.¹Quan les autoritats franceses se'n van adonar de la magnitud de l'èxode, la catàstrofe humanitària ja era inevitable; unes setmanes abans del final de la guerra, l'informe "Valiere", a petició del Govern francès, va estimar, a partir del 9 de març de 1939, que uns 440.000 refugiats estaven presents a França, dels quals 170.000 eren dones, nens i gent gran, 220.000 soldats i milicians, 40.000 discapacitats i 10.000 ferits.²

Internament

El govern francès, impotent davant la situació, va decidir portar els exiliats des de l'est fins a les platges d'Argelès, a 35 km de la frontera.³ Estaven situats a la mateixa platja, i la zona es va acostar amb filferro escorçat. Van ser custodiats per tropes colonials, marroquines i senegaleses, i alguns gendarmes. La situació es va tornar caòtica: no hi havia campaments de casernes, latrines, cuina, infermeria o fins i tot electricitat, i els casos de disenteria van començar a multiplicar-se. Els malalts i ferits van col·lapsar els hospitals de la regió, i es van establir dos campaments propers: Sant Cebrià de Rosselló i Barcares.

La vida al camp de concentració

Les condicions de vida dels refugiats en aquest campament eren inhumanes. Les casernes de fusta i lona van ser construïdes pels mateixos reclusos, així com cuines improvisades i latrines excavades a la sorra. L'ajuda d'organitzacions com la Creu Roja i els subministraments humanitaris eren insuficients per a aquest nombre de persones, i molts van morir de fam, humitat, fred i malalties com la disenteria i les escabies.⁴

El menjar era molt escassa; alguns dies els camions venien amb pa i sacs de llegums que havien de cuinar amb aigua salada. Amb l'arribada de l'hivern els més febles van ser els primers a caure, a més de molts altres que van morir de tifus.⁵

El març de 1939, el fotògraf Robert Capa va visitar l'enorme camp de la platja d'Argelès, on més de 80.000 republicans espanyols estaven tancats en aquell moment. La seva descripció va ser:

"... un infern a la sorra: els homes sobreviuen sota tendes de campanya de fortuna i cabanes de palla que ofereixen una protecció miserable contra la sorra i el vent. Per coronar tot això, no hi ha aigua potable, tant sols aigua salobre extreta de forats excavats a la sorra."⁶

MATERNITAT D'ELNA

Entre les organitzacions que van ajudar els refugiats, a part de la Creu Roja, cal destacar la Maternitat Elna, fundada per la jove infermera suïssa Elizabeth Eidenbenz, que va aconseguir salvar uns 400 nens espanyols creant aquesta institució en un palau abandonat a la propera localitat d'Elna.

Malgrat les dificultats, els refugiats es van organitzar per dur a terme activitats culturals, anant tan lluny com per construir les anomenades "casernes de la cultura", on van dur a terme les activitats que les circumstàncies els permetien. Bàsicament, el seu objectiu era elevar l'estat d'ànim del col·lectiu, anant tan lluny com per editar una petita publicació, el Butlletí de l'Estudiant.⁷

Sortida

Sis mesos després de l'establiment del campament, va esclatar la Segona Guerra Mundial. Quan les tropes alemanyes del Tercer Reich van envair França, el juny de 1940, els refugiats espanyols van abandonar el camp d'Argelès amb diferents destinacions: molts es van quedar a viure i van formar famílies a França, altres es van allistar a l'exèrcit francès per lluitar contra els nazis (milers dels quals van tenir la desgràcia de caure presoners i tornar als camps de

concentració, especialment al camp de concentració de Mauthausen-Gusen, on hi havia 7.300). Altres també van decidir tornar a Espanya, davant la promesa de Franco de perdonar aquells que no havien comès delictes de sang.

Després del desallotjament del campament, va ser utilitzat durant la guerra com a camp de concentració de presoners de guerra pel govern pro-nazi de Vichy France i desmantellat després del final de la guerra.^{3?}

Confinat famosos

Joaquim Amat-Piniella: escriptor manresan, posteriorment internat al camp de la mort de Mauthausen, i cofundador de l'associació Amical de Mauthausen.

Josep Bartolí: Pintor, seter i dibuixant de Barcelona, exiliat posteriorment a Mèxic i als Estats Units. Va fer la sèrie de dibuixos recollits en els camps de concentració de testimonis il·lustrats, 1939-194... , sobre textos del periodista Molins i Fàbrega.

José María Bravo: As d'aviació de la Força Aèria de la Segona República Espanyola i de la Força Aèria Soviètica.

Diego Camacho: Escriptor que, sota el pseudònim d'Abel Paz, ha publicat diverses obres sobre la Guerra Civil. És el biògraf oficial de Buenaventura Durruti.

Juan Carrasco Pérez: soldat espanyol que va lluitar contra els rebels en la Guerra Civil Espanyola, i va escriure el llibre "L'odissea dels republicans espanyols a França (1939-1945)", considerat un referent del moment.

Peko Dap-evi: Partisan iugoslau, membre del Batalló Dimitrov del BBII, que va aconseguir tornar a Iugoslàvia, on es va convertir en un heroi nacional després de dirigir l'exèrcit que va alliberar Belgrad dels nazis.

Federico Escofet: Comissari General d'Ordre Públic de la Generalitat de Catalunya, Cap d'Estat Major de la Brigada de Cavalleria del Front d'Aragó i Ministre del Govern de la República Espanyola a l'Exili; Va tornar a Espanya el 1978, i va morir a Barcelona el 1987.

Eulalio Ferrer: Intel·lectual i publicista santanderi, després exiliat a Mèxic, que va destacar com un gran motor de la cultura cervantina i per ser una de les grans figures de la publicitat i la comunicació en la llengua espanyola. Autor de múltiples llibres, assajos i articles, va ser fundador d'una de les agències de publicitat més notables de Mèxic (Publicidad Ferrer), així com president de la Fundació Cervantina de Mèxic, Premi Nacional de Comunicació, Fill Favorit de Santander i Cantàbria i membre de l'Acadèmia Mexicana de la Llengua.^{8?}

Vicente Ferrer: va ser missioner amb una gran activitat en nom del Tercer Món, especialment a l'Índia, on va aconseguir el reconeixement d'Indira Gandhi. Va ser guardonat amb el Premi Príncep d'Astúries de la Concòrdia el 1998 per la seva intensa activitat humanitària, reflectida en la Fundació Vicente Ferrer.

José Luis García Rúa: filòsof asturià, destacat opositor al franquisme i professor de diverses universitats espanyoles.

José López Ledesma, el poeta carter: va lluitar durant la guerra civil en el bàndol republicà, i del 5 de febrer al 7 de maig de 1939 va ser internat a Argelès.

José Manuel Montorio Gonzalvo: Un dels guerrillers més famosos que van tornar a Espanya després de la guerra per organitzar la resistència. Després de fugir de nou, va tornar permanentment el 1977 i va publicar les seves memòries: "Cordillera Ibérica. Records i oblit d'una guerrilla."

Miguel Prieto Anguita: Pintor espanyol, més tard exiliat a Mèxic.^{9?}

Joaquín Puig: pare de Salvador Puig Antich (última persona executada a Espanya pel procediment del club vil). Va ser militant d'Acció Catalana durant la República, condemnat a mort quan va tornar a Espanya i indultat en l'últim moment.

Luis Alberto Quesada: es va allistar als 16 anys a l'Exèrcit Popular Republicà, i després del seu temps en el camp d'Argelès, va tornar a Espanya, on va ser detingut i condemnat a mort. Al final va rebre l'indult i es va exiliar a l'Argentina.^{10?}

Agustín Remiro: membre de la CNT, organitzador de la resistència antifranquista detinguda a Portugal el 1941 i que es va suïcidar després de ser condemnat a mort.

Josep Renau: pintor i posterista polític, director general de Belles Arts el 1936, va ser qui va encarregar a Pablo Picasso la realització del Guernica. Després de la seva sortida del campament, es va exiliar a Mèxic.

Antonio Sánchez: intel·lectual republicà que es va convertir en intern en tres dels campaments francesos, i el viatge del qual es va donar a conèixer per les cartes que va aconseguir enviar a un escriptor argentí.^{11?}

Abelardo Torrijos Fueyo: membre de la CNT d'Astúries i de l'exèrcit republicà. Va participar en la resistència al sud de França contra l'avanç alemany. A finals de 1944 va creuar la frontera dels Pirineus amb la Unió Nacional (maqui raid), arribant a un lloc anomenat Matarrodona, als voltants de Terrassa, on va ser ferit i empresonat.

Enrique Piñero Guerrero: fotògraf madrileño, que dedicó su vida a fotografiar la cotidianidad de las familias de la cuenca minera de Vizcaya. ^{12?}

Homenatges

En las proximidades de la Playa Norte se halla un monolito con una placa en homenaje a los 100.000 españoles que pasaron por el campo, con la siguiente inscripción:

A la mémoire des 100.000 Républicains Espagnols, internés dans le camp d'Argelès, lors de la RETIRADA de Février 1939. Leur malheur: avoir lutté pour défendre la Démocratie et la République contre le fascisme en Espagne de 1936 à 1939. Homme libre, souviens toi.

(A la memoria de los 100.000 republicanos españoles, internados en el campo de Argelès, tras la RETIRADA de febrero de 1939. Su desgracia: haber luchado para defender la Democracia y la República contra el fascismo en España de 1936 a 1939. Hombre libre, acuérdate.)⁴?

Els dies 24 i 25 de febrer de 2001, diverses associacions espanyoles van convocar una visita al lloc on es trobava el campament per retre homenatge "100.000 espelmes per a 100.000 refugiats" als que hi van patir, amb l'ajuda d'alguns dels supervivents, descendents i simpatitzants, que van arribar des de diferents punts d'Europa.¹³

Vegeu també

Camp de concentració
Campaments d'internament a França

Referències

Cervantes Virtual: Metges espanyols a l'exili.

VVAA, Exili, p. 24, Fundació Ed. Pablo Iglesias, 2002, ISBN 84-95886-02-2

? Saltar a: Per B [1444: 1996]. "L'accueil des réfugiés civils espagnols de 1936 a 1940. Un exemple : la région Centre». Matériaux pour l'histoire de notre temps 44 (44): 42-47.

? Saltar a: Per B NODO 50: Actua a Argelès-sur-Mer

• Arxiu de l'experiència: Testimonis (enllaç trencat disponible a Internet Archive; veure història i última versió).

Totes les cares: camps de concentració francesos

Clfo: La caserna de cultura.

El País: Eulalio Ferrer, el soldat que preferia el 'Quixot'.

La meua Ciutat Reial: Almodóvar del Campo retrà homenatge al pintor Miguel Prieto.

Terra: Brigadiers argentins en la Guerra Civil Espanyola, oblidats de la història.

Edmundo Olivares, Pablo Neruda, Els camins del món, Ed. Lom, 2001, 577.

El País: Una mostra fotogràfica rescata la història minera de la Riba Esquerra. Barakaldo presenta les imatges de la zona que Enrique Piñeiro va prendre entre 1930 i 1936

El País de Catalunya. Dilluns, febrer 26, 2001.

Bibliografia

? «L'odissea dels republicans espanyols a França (1939-1945)». Juan Carrasco, 1980. Nova Lletra ISBN 978 84 85812 00 4

"Les mares de l'Elna". Assumpta Montell, 2006. Ara Llibres ISBN 978 84 96201 43 9
? «Passos i ombres» (en anglès). Juan Renau, Renaissance, Sevilla, 2011 (primera edició a Mèxic, 1953)
"Un relat de la Guerra Civil espanyola i els camps de concentració francesos", de Juan Sánchez Sánchez,
a Migraciones & Exilios: Quaderns de l'Associació per a l'Estudi dels Exiliats i Migracions Ibèriques Contemporànies, No.
6, 2005, pp. 129-145 (text de lliure accés en pdf).

Enllaços externs

Totes les cares: camps de concentració francesos

El 17 d'octubre de 2008, la Societat Caritat d'Historiadors i Creadors Amateurs va ser arxivada a la Wayback Machine.

Control d'autoritats

Wikimedia Data

Projectes: Q1579889 WorldCat IDENTIFICADORS VIAF : 315532978 LCCN : n2011032395 NKC : kn20120919003